

УДК: 82-6
[https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2\(48\)-179-197](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2(48)-179-197)

КНИГА «УКРАЇНЬСЬКА ДУМА І ПІСНЯ В СВІТІ» І НАВКОЛО НЕЇ (З АРХІВУ ГРИГОРІЯ НУДЬГИ)

Вертій Олексій,

доктор філологічних наук, e-mail: oleksiy.vertiy@gmail.com

ORCID – <https://orcid.org/0000-0001-7720-6611>

Стаття надійшла до редакції 01.07.2025 р.
Надіслано після редагування 12.08.2025 р.
Рекомендовано до видання 09.09.2025 р.

Цитування: Вертій О. Книга «Українська дума і пісня в світі» і навколо неї (з архіву Григорія Нудьги). Образ. 2025. Вип. 2 (48). С. 179–197. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2\(48\)-179-197](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2(48)-179-197)

У пропонованій до опублікування першій частині матеріалів з архіву Григорія Нудьги подано початок нелегкої історії підготовки до видання книги «Українська дума і пісня в світі», яка, подолавши всі перешкоди на шляху до свого читача, вийшла у світ уже по смерті її автора лише в 1997 (перша книга) та 1998 (друга книга), хоча роботу над нею він започаткував публікацією статті «Українська пісня за кордоном» в 11 числі часопису «Вітчизна» за 1958 рік.

Ключові слова: українська дума, українська пісня, світ, визнання, слава, комунікація.

UDC: 82-6
[https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2\(48\)-179-197](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2(48)-179-197)

THE BOOK «UKRAINIAN THOUGHT AND SONG IN THE WORLD» AND ITS SURROUNDINGS (FROM THE ARCHIVE OF HRYHORIY NUDGA)

Vertii Oleksii,

D.Sc. (Philology), e-mail: oleksiy.vertiy@gmail.com

ORCID – <https://orcid.org/0000-0001-7720-6611>

Article received by the editorial office on 07/01/2025
Submitted after editing on 08/12/2025
Recommended for publication on 09/09/2025

Citation: Vertii, O. (2025). The book «Ukrainian Thought and Song in the World» and its surroundings (From the archive of Hryhoriy Nudga). Obraz, 2 (48), 179–197. [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2\(48\)-179-197](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.2(48)-179-197)

The published part of the materials from the archive of Hryhoriy Nudga presents for the first time the beginning of the difficult history of preparation for the publication of the book «Ukrainian Duma and Song in the World», which, having overcome all obstacles on the way to its reader, was published after the death of its author only in 1997 (the first book) and 1998 (the second book), although he began work on it with the publication of the article «Ukrainian Song Abroad» in the 11th issue of the magazine «Vitchyzna» in 1958.

Keywords: Ukrainian duma, Ukrainian song, world, recognition, glory, communication.

© Author, 2025

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Вархіві відомого українського літературознавця, народознавця, культуролога та письменника Григорія Антоновича Нудьги (8.01.1913 (за ст. стилем), с. Артюхівка, Гадяцький повіт Полтавської губернії (тепер Роменський район Сумської області) – 14.03.1994, м. Львів) зберігаються досі ніде неопубліковані матеріали, які чітко і багатогранно характеризують політику національного винародовлення, яку провадили комуністична партія і советський уряд в галузі гуманітарних наук в колоніях Москви, які називали союзними республіками. Подаємо тут лист колгоспника Антона Гниди з Дніпропетровщини, відповідь на нього Григорія Антоновича, видавничий договір, укладений між видавництвом «Музична Україна» та Г. Нудьгою як автором підготовленої ним до друку книги «Українська дума і пісня в світі», листування навколо нього та переднє слово Д. Павличка до неї¹. Як у дзеркалі вони відлюструють не лише прямо протилежний зміст і долю цієї праці, а й життєві принципи та ідеали, наукову і, зрештою, громадянську позицію їх авторів і тих, хто тою чи іншою мірою був причетний до них.

Прикметний такий факт. В 11 числі часопису «Вітчизна» за 1958 рік опубліковану статтю Г. Нудьги про поширення й оцінку українських народних пісень і дум у країнах Європи від XVI до XX століть. Називалась вона «Українська пісня за кордоном» і привернула до себе увагу широких верств і прошарків тогочасного українського суспільства. Прикметний він тим, що це було пошанування праці вченого представником найширших верств і прошарків українського суспільства, колишнім наймитом і звичайним, як говорив він, колгоспником, який знаходив можливість, потребу і час читати столичний часопис Спілки письменників України, потребу поділитися з автором своїми думками і переживаннями з приводу його дослідження. І не просто читав, а переживав цю публікацію всім своїм серцем і всією своєю душею, адже радів з того, що «поважають нашу пісню та цінять чужі люди», яку так зневажали «наші підпанки», і болісно переживав за те, що зараз чує «свою пісню через радіомовлення обікрадену, скорочену, а то і скажену». А з відповіді Г. Нудьги своєму дописувачеві довідуємося, що дипломовані високими вченими ступенями та званнями «вчені», нехтуючи власним сумлінням, будь-якими принципами моралі та етики, зловживаючи своїм становищем, як справжні підпанки вірогіддаськи служачи советській владі, робили все, щоб присвоїти собі його наукові здобутки, і на цьому злочині будувати свою «наукову» кар'єру. Різко контрастними є і позиції колишнього поміщицького наймита, згодом наймита колгоспного, і советських та комуністичних партноменклатуриків, так званих «вчених», які, нехтуючи власним сумлінням, будь-якими принципами, в дослідженнях Г. Нудьги про світове визнання української думи і пісні знайшли, так зване, «національне чванство», а в загальних ідейних засадах його праць з цієї проблематики методологічно неправильну, викривлену оцінку «історико-соціальних і культурних явищ», що дозволяло їм «говорити про серйозні методологічні та політичні помилки» вченого, а відтак і не рекомендувати їх до друку, тоді, коли в «загниваючому світові капіталізмі» українська дума і пісня викликала неабияке захоплення і поцінування не лише вчених, митців, а й широкої громадськості.

Двотомне ж дослідження Г. Нудьги «Українська дума і пісня в світі», монографія «У колі світової культури», інші праці вченого, заборонені за комуністичного режиму, за роки Незалежності України таки вийшли у світ, а розвідка «Республіка козаків. Середньовічна Європа про Січ та козаків» (Львів, 1991 р.) завдяки турботі голови правління благодійного фонду «Фундація ім. Григорія Нудьги» Анатолія Бурдейного не лише видана і перевидана в Україні, а й перекладена німецькою мовою та видана в

1 Нині частина архіву Г. Нудьги зберігається в Науковій бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Висловлюємо її директорові ЧАЙЦІ Ірині Анатоліївні, кандидатів педагогічних наук, ДОРОШ Ірині Романівні, завідувачці сектору підтримки автоматизованої бібліотечної системи та програмного забезпечення (відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення), щиро вдячність за надані матеріали та допомогу в підготовці їх до публікації.

Німеччині. З ними вже ознайомлено студентів та викладачів у Загребському та Віденському університетах, інших навчальних закладах та наукових установах зарубіжжя, студентів країн Близького Сходу, Африки, Південної Америки, які навчаються в університетах України. Народознавці Львівського національного університету також підготували і видали біобібліографічний покажчик «Григорій Нудьга». Все це свідчить про те, що справжня українська народознавча наука творилася не в академічних інститутах, де вона мала б творитися, а окремими, гнаними і переслідуваними її справжніми сподвижниками. Ці академічні інститути та такі їх співробітники, як О. Дей і йому подібні, за винятком окремих національно свідомих, які піддавалися утискам, переслідуванням і нерідко звільнялися з роботи, були не чим іншим як суслівсько-маланчуківськими штабами ЦК КПСС по боротьбі з «українським буржуазним націоналізмом», штабами цькування та переслідування українських учених-патріотів, а відтак і нищення української гуманітарної науки, цілеспрямованим і послідовно спрямованим на національне винародовлення українців, наслідки чого маємо подолати якнайшвидше.

Отож, маємо подбати, щоб праці Г. Нудьги дійшли до найширшого читача і в Україні, щоб вони стали настільними книгами викладачів та студентів університетів, педагогічних коледжів, учителів та учнів загальноосвітніх шкіл, гімназій, широкого кола української громадськості загалом і формували в них оте почуття гордості за українську думу і пісню, про яке говорив колгоспник-дописувач Г. Нудьги з Дніпропетровщини ще в 1958 році, питомо національний світогляд, духовний простір та громадянську позицію, а на прикладі громадянської позиції вченого – незламності його духу, життєвих принципів та ідеалів, **національну стійкість** наших сучасників і прийдешніх поколінь українців у самовідданому служінні своєму народові. Це й стане нашою даниною пам'яті Григорія Антоновича Нудьги!

* * *

№ 1

Як складалась гірка доля книжки про українську пісню у світі¹

I. Рильський мене підганяв: скоріше кінчайте роботу, все відкладу, займуся її виданням. У 1958 р. неповний текст я дав для ознайомлення до «Музичної України» з запитом – «Чи таку роботу надрукуєте?». Мені потисли руку, сказали: – Це успіх. Давайте, але я забрав доповнювати.

II. 1970 р. Закінчив, але вагався, куди здавати.

1972 рік рукопис 1027 стор. здав до «Музичної України». 4.6.73 р. рецензія Дея.²

Рукопис готувався до друку, але ось зняли Шелеста. Усе у видавництвах було познімано. Дею дали, щоб «розгромив». На 2,5 стор. рецензії було сказано, що робота ідейно шкідлива. Рукопис повернули.

III. 1980 р. Подав рукопис 480 стор. Зареєстрували 1981. Перша рец. Засенка³ II.9.82. Схвальна. Друга рец. Дея 1984 р. схвальна.

1985 р. оголошується у друкованих планах видань, що вийде 1985.

1986 р. у друкованих видав. планах оголошено про вихід ч. II.

1985 р. в процесі підготовки до друку Н.Міщенко⁴ написала висновок, що книга ідейно шкідлива, зокрема шкідливі вірші Міцкевича.

1985. Анонімний автор (підпис Л.А.) пише рецензію: Ідейно незріла.

1986 р. «Літературна Україна» виступила з статтею «Больові точки». Міщенко й невідомого рецензента розкритикували.

1986. На відкритих партзборах видавництва Міщенко було визнано фахово нездатну бути редактором, видавництво «повністю визнало помилки, звільнено зав. редакцією і ще когось, але рукопис посиляють на ще одну рецензію в Інститут фольклору. Рецензія Мишанича⁵ позитивна.

1986 р. Держкомвидав «вказав» видавництву на недопустимість таких фактів з роботою над рукописом.

1987. Ображені видавці шукають причіпки до рукопису, посилають на рецензування кожний розділ окремо окремому рецензенту, може знайдуться «гробокopatелі». 21 рецензія. З них про Португалію критично.

3.2.1987 р. пишуть «робота над підготовкою рукопису в розпалі». Але виявилось, що у видавництві немає жодного редактора, окрім Мокрицької, який міг би редагувати. Взяли за мою порадою з «Дніпра» Герейло. Передмову доручено Павличку.

І порекомендований редактор дуже скалічив книжку: подавав (цар Петро I – реформатор), а було «гнобитель», сила помилок щодо змісту – необізнаність дала себе знати. А мені за все соромно.

(Без підпису).

№ 2

ТЕРНИСИЙ ШЛЯХ ЦІЄЇ РОБОТИ

Давно вже діячі світової культури звернули увагу на велич змісту й краси української народної поезії. На цю тему за кордоном існує уже велика література і коли б зібрати тільки уривки найважливіших висловлювань світових учених, письменників, композиторів, істориків про українську пісню, то мали б прекрасну кількатомову бібліотечку, яка відкрила б нам те, що наша суспільність недобачала та й тепер недобачає коли йдеться про місце нашої культури у світовій. Прояснила б вона й дещо на дорозі до знання рідної культури широкому загалу читачів музичної літератури. Це гарний лік проти невинновданого скепсису.

Дещо про місце й значення української пісні в світовій культурі я зібрав і подав у цій скромній роботі, уривки з якої (близько 20 арк.) уже опубліковані в різних періодичних виданнях, але повністю праця моя навряд чи побачить світ. Окремим виданням вона ще не надрукована, але вже має свою тернисту, драматичну історію.

Ще будучи студентом, звернув увагу на деякі іноземні джерела, у яких з великим захопленням говорилося про українську народну пісню. У 1957 році я написав і здав до видавництва роботу (5 аркушів) під назвою «Тарас Шевченко й народна пісня», у якій окремим підрозділом подав «Українська народна пісня в оцінці зарубіжних діячів культури». Рукопис цього нарису у видавництві пропав без сліду і брошура не була видана, та зберігся у мене начорно написаний підрозділ про українську пісню за кордоном, і я вирішив його опублікувати окремою статтею в якомусь журналі. Запропонував «Вітчизні». Оскільки стаття була своєрідною новинкою – журнал охоче її опублікував («Вітчизна» 1958, № 11). Несподівано для мене стаття мала успіх, надійшло кілька відгуків від читачів, а редакція їх переслала мені. Один з відгуків був і для мене, і для редакції, справді цінним і незвичайним. Написав його колгоспник, рядовий трудівник села і написав без ніяких зайвих мудрувань. Він є важливим документом, коли йдеться мова про ставлення простого люду до власної пісенної спадщини в наші дні тому й подам його повністю (графіку зберігаю).

«Прошу Редакцію направити цей лист по Адресу Автора статті в № 11 журналу «Вітчизна». Українська пісня за кордоном. Григорій Нудьга. Гнида А.¹

№ 3

Шановний тов. Нудьга.

Я ест звичайній к-к, 2 роки уже не працюю. На днях я прочитав у журналі Вітчизна за № 11 - 58 р. про українську пісню за кордоном. Я дуже зрадів не знаю і чому, бачти приємно чути як поважають нашу пісню та цінять чужі люди (тоді як наші підпанки при царизмі зневажливо називали хохлацькою нашу досить мелодійну пісню).

За свій вік я уперше почув такий лестний відзив, я родився та виріс на селі, де мав змогу чути різних пісень, хто-му ж я 8 строків працював у різних поміщиків Полтавської губ. та Катеринославської. Тоді наша пісня ще не була так іскажена. Зараз я чую свою

пісню через радіомовлення обікрадену скорочену а то іскажену чим знецінюють, і міні старому обидно це бачити.

Із пошаною Гнида А. П/П 59 р.

На конверті зворотня адреса: «Дніпропетровська обл. В-Покровській рай. к-з Леніна с. Тракторне Гнида Антон.¹

№ 4

Ще в 1958 році я опублікував першу статтю «Українська пісня за кордоном».¹ Громадськість поставилася до неї досить прихильно, незабаром робота була видана окремою брошурою,² яку преса оцінила досить прихильно. Тим часом я зібрав з усього світу великий матеріал і написав монографію «Українська пісня в світі» («Пісня здружує народи») обсягом 41 друкований аркуш. Уривками робота друкувалася у збірниках і журналах, всього опубліковано з неї 22 др. аркуші³ (список цих публікацій див. у коментарях. – О. В.). Критика й читачі сприйняли опубліковані частини досить доброзичливо, з інтересом.

Загальна ідея роботи «Пісня здружує народи» реалізується на матеріалі – українська пісня за кордоном, про що говориться в підзаголовку і вступній частині. Народи СРСР в сферу вивчення не входять, оскільки вони не належать до «закордону». Загальна ідейна тенденція роботи – довести (наперекір буржуазним твердженням), що східні слов'яни (зокрема українці) внесли значний вклад в скарбницю світової духовної культури. Українська народна пісенна музика – тому доказ, що підтверджують найбільші діячі світової культури, на думки і висловлювання яких весь час опираються основні положення роботи.

На прохання Львівської організації СПУ, за письмовою вказівкою голови Держкомвидаву УРСР тов. Пащенко А. А. у 1980 р. рукопис роботи (скорочено до 16 аркушів) здано до видавництва «Музична Україна». Були написані 2 рецензії (професорів Засенко О. Є. та Дей О. І., які закінчувалися висновками: «Роботу якнайскоріше треба опублікувати»). Після рецензій – автор вносив найнеобхідніші виправлення і доповнення, не було тільки збільшено обсяг роботи (хоч це і рекомендували рецензенти), навпаки, робота, на вимоги видавництва, скорочувалася. Робота була внесена до видавничих планів «Музичної України». (Дивись «Анотований тематичний план випуску літератури» на 1985 і 1986 рр.), книжні магазини зібрали тиражі. Редактор Мокрицька Л. М., яка з самого початку вела редакторське діло⁴ роботи, написала позитивний редвисновок, але дирекції видавництва він видався чомусь підозрілим, і рукопис на початку 1985 року, коли до видання книжки залишалося кілька місяців передала роботу іншому редактору (тов. Міщенко), яка безпідставно затримала рукопис і дала його на рецензію якомусь анонімному автору. Тов. Міщенко написала у своєму редвисновку, що в роботі цитуються ідейно невдалі вірші А. Міцкевича (містика), який у вірші пише, що «пісня це зброя». Чому це зброя? – запитує редактор. Так само були розкритиковані А. Луначарський, І. Франко, З. Неєдлий, П. Чайковський та інші вчені, які говорили теплі слова про українську пісню. Після двох схвальних рецензій роботу було дано на третю якомусь аноніму, а він написав: «Найсуттєвіший недолік в постановці питання той, що автор бере лише один бік справи: вплив українського народного мистецтва на мистецтво інших народів, і зовсім не говорить про зворотній вплив». Рецензент радить розділи в роботі будувати так, щоб показати вплив світової пісенності на українську. «Не важко було б, на мій погляд, простежити, скажімо, взаємовпливи угорської та румунської пісенної творчості на українську» (С.2). Отже треба писати про українську пісню в Угорщині і угорську на Україні, так і про румунську, німецьку і т. і. Але ж це інша тема, її потрібно розробляти кілька років, а якщо написати 16 др. арк. то вони витіснять текст основної праці про українську пісню в інших культурах. Хоч у житті і маємо факти взаємного зв'язку, але їх при вивченні не можна змішувати в одну кучу. Я не погодився це робити, видавництво повернуло

рукопис і поставило вимогу розкрити в ньому «зближення музичних культур братніх народів СРСР, взаємовплив пісенних тенденцій народів світу». (Див. додаток – копію листа директора Линника М.П.).⁵ Ще раз зауважу, що в роботі йдеться про українську пісню за кордоном, а хіба ж народи СРСР «за кордоном»? Щодо «взаємовпливу» з народами світу – уже говорилося вище.

Загальна вимога видавництва – «доробити монографію в концептуально-методологічному, суспільно-історичному та композиційному аспектах» надто абстрактна.

15 років писав я роботу, 15 років видаю і не можу видати, хоч її прихильно оцінили 2 основні рецензенти, а уривки, які публікувалися в різних виданнях позитивно і одностайно оцінила преса, а брошура на цю тему в «Ежегоднике» «Большой советской энциклопедии» відзначена як досягнення української філології.

Складається вражіння, що роботу хтось⁶ спеціально не пускає до опублікування, 5 років лежала у видавництві як гідна до друку, а на 6-й рік виявилось, що треба доробляти. А що ж гадали до цього, коли *Я фізично ще міг робити все*.⁷

* * *

Ще в ХУІ стол. у європейських писемних джерелах з'явилися висловлювання, у яких ішлося про поетичне багатство української народної поезії і були зроблені іноземцями перші записи текстів українських пісень.

У ХУІІІ стол. здійснюються перші переклади наших пісень на німецьку, англійську, французьку мови, а в слов'янських виданнях вони публікуються переважно в оригіналі ще з ХУІІ стол. З другої половини ХУІІІ стол. європейські композитори уже звертаються до джерел українських мелодій. Коли на початку ХІХ стол. українські учені, фольклористи почали збирати, вивчати й видавати – тексти пісень і дум – вони уже відмітили, що українські пісні та думи мають значну популярність серед народів світу (О.Бодяньський, М.Максимович, М.Закревський). Під кінець ХІХ стол. про це говорили уже багато європейських філологів і коли у 1913 р. Франко видав свою знамениту працю «Студії над українськими піснями» (Львів, 1913), то він розпочав дослідження знаменитою фразою: «Зайва річ говорити про важність і вартість українських народних пісень. І серед суспільності, і в науці вони мають вироблену славу. Се одно з найцінніших наших національних надбань і один із предметів оправданої нашої гордості» (с.14).

«Оправдана наша гордість» перед світом – так схарактеризував інтернаціональне значення української народної поезії І. Франко. Пізніше він доповнив: «Українські пісні народні і твори Шевченка – се два найцінніші витвори генія українського народу». І справді, найвидатніші діячі світової культури одностайно говорять у багатьох публікаціях, що пісні і твори Шевченка світ визнає як найкоштовніший вклад українського народу в скарбницю світової культури.

А тим часом по цьому питанню довго у нашій фольклористиці й літературознавстві майже не було ґрунтовних публікацій, які опиралися б на цілком достовірні іноземні джерела. Що ми знали про українські думи й пісні в Англії? Нічого. Що було відомо про українську думу і пісню в Німеччині? Кілька згадок про Боденштедтові переклади та усе. Що знали про українські думи й пісні у Франції? Чи не єдину невеличку статтю, надруковану 1930 р у львівських Записках Наукового тов. ім. Шевченка про А. Рамбо. Та ще принагідно згадувалося про використання українських мелодій Бетховеном та іншими композиторами. Дещо публікувалося про українську пісню в Польщі та Чехословаччині. А про відгомін укр. пісні та думи в італійській, югославській, угорській культурі, в Данії, США – не було публіковано нічого.

.....

І ось 1958 р. в журналі «Вітчизна» (№ 11) з'являється простора розвідка Г. Нудьги «Українська пісня за кордоном», яку незабаром (у розширеній редакції) було видано окремою брошурою «Українська пісня серед народів світу» (К., 1960) про появу якої «Літературна Україна» (1960, 4 жовтня) писала: «Маленька книжечка, а варта цілого тома».

Від цього часу Г. Нудьга рік за роком публікує у збірниках, журналах, газетах нові, оригінальні і глибокозмистовні уривки з великої (41 друкований аркуш) роботи і кожну публікацію читачі й критика сприймають з великим інтересом і прихильністю. Окремі публікації (напр., «Українська пісня в Угорщині») виходять за кордоном у перекладі мовами соціалістичних країн.

Великі часові відстані (XVI–XX ст.), матеріали, почерпнуті з культур майже всіх континентів, а найбільше з Європи – літературні, наукові, музичні документи, нові й неznані в нашій науці, стали основою робіт Г. Нудьги і це різнопланове багатство досліджень викликало захоплення читачів. Висока оцінка публікацій Г. Нудьги була заслуженою, роботою зацікавився М. Рильський, хотів зайнятися її виданням, але не встиг.

А тим часом Г. Нудьга продовжував збирати й опрацьовувати матеріал з усього світу, удосконалювати свою роботу. Г. Нудьга – дослідник уважний, сумлінний, від його пильного ока не заховається ніщо, варте уваги історії нашої культури. Він пильно відбирає й аналізує матеріал різних народів від найдавніших часів до сьогодні, від найпершого до найновішого явища і факту, яким позначається найважливіший процес в історії світової культури. Погляньмо, як уважно й результативно простежено проникнення української пісні та думи в польську, чеську, німецьку, французьку, англійську культури Або в угорську, югославську, румунську, датську культури... Хто знав, що десятки українських народних пісень давно стали народними в Данії? Навіть спеціалістам про це було нічого відомо, а ось тепер з дослідження Нудьги довідуємось, що українська пісня в Данії стала, як кажуть датчани, «своєю», що вона зайняла чільне місце в сьогочасній датській культурі і особливо завдяки старанням класика датської літератури Т. Ланге.

Або скільки нового і повчального знаходить читач в статтях, що були опубліковані протягом останніх років про українську пісню в Англії, Югославії, Угорщині, Італії..... про відгуки вчених цих країн, про специфічний тільки для українського народу жанр епосу думи, про те, як сприймають іноземці виступи наших Гомерів. У цьому відношенні надзвичайно цікавою є стаття про світову славу Остапа Вересая («Київ», 1984, № 3).

Українська пісня та дума серед народів світу – велика, дуже поважна й складна тема. Її вичерпати одною, бодай навіть найобширнішою роботою неможливо. І все ж, не дивлячись на складність і широчінь теми – робота Нудьги не виглядає як початкуюча, вона досить повна новими матеріалами, ґрунтовна аналітичною частиною, багата на поставлені й обговорені проблеми й висновки, хоча, на, превеликий жаль, вона вся не може бути опублікована в цих двох випусках, що їх запропонувала «Музична Україна» читачам, бо ж навіть те, що було опубліковане Нудьгою в журналах і збірниках – не ввійшло до цього видання. Повна публікація роботи Г. Нудьги про світове значення і світову славу української пісні та думи – справа майбутнього.

Робота Нудьги відзначається не лише багатством матеріалів, а широтою поставлених і обговорених проблем. Серед них найважливіші: коли і за яких обставин українська пісня й дума почали завойовувати симпатії в інших народів, як сприйняли її за межами Вітчизни, коли і на які мови почали перекладати, як оцінили українську народну поезію найвизначніші представники світової культури, який вплив вона зробила на музичну культуру світу, що привернуло увагу в ній діячів літератури, що з української пісенності перейшло в репертуар інших народів, що в цьому процесі було ведучим – поетичні тексти чи мелодії, що більше піддавалося змінам – тексти, чи мелодії, як світ сприйняв український поетичний епос (думи), яку роль може відіграти українська пісня в сучасній світовій модерній пісенній культурі і т. д.

Про все це, можливо не у всіх випадках, розгорнуто, мовиться у запропонованій читачам роботі, яку всі прочитають з інтересом і користю.

.....

Треба сказати, що Г. Нудьга, як невтомний і пильний дослідник міжнародного значення української пісні, дав докладні роботи не тільки про народну пісню, а й про міжнародний резонанс деяких пісень літературного походження. Тут слід згадати монографічну роботу про «Заповіт» Т.Шевченка (вийшла окремим виданням «Заповіт» Т. Шевченка, К., 1962, дослідження про історію виникнення й поширення революційної пісні «Шалійте, шалійте скажені кати» О. Колесси, «Вічного революціонера» І. Франка (опубліковані в книзі «Пісні революції» Львів, 1968), «Творчість С. Руданського за рубезем» (1970) – про долю в Європі пісні «Повій, вітре», «Їхав козак за Дунай» С. Климовського («Радянське літературознавство», 1960, № 4), а також про поширення у світі народної балади «Ой не ходи, Грицю» («Жовтень», 1967, № 2). Закономірно, що пісні, створені українськими поетами й композиторами на ґрунті народних традицій – користуються у світі такою ж славою, як і народні.

Зі сторінок цієї книги читач довідається про багато чого просто таки несподіваного, виявленого в природі української пісенної культури. От хоча б і думки та різні погляди діячів світової науки про високу культуру народного хорового співу на Україні і зокрема про багатоголосся, яке відоме в фольклорі тільки окремих народів. «Природний контрапункт» укр. нар. хорового співу за визначенням музикознавців є, очевидно, самобутнім явищем хоча його природа й походження для багатьох виглядає загадкою.

... Мені тепер 72 роки, хворий, писати роботу про взаємовплив і про вплив музики інших народів на українську пісню я не можу, як не можу писати і про українську пісню серед народів Радянського Союзу. Це інша тема, хай напише хтось інший, а я написав дуже потрібну і актуальну роботу про інтернаціональну роль української пісні, про її місце в світовій культурі, про те, як її сприйняв і оцінив зарубіжний світ.⁸

Я дуже прошу видати її хоча б не повністю (41 арк.), а основну частину – 18-20 арк., які прорецензовані, опрацьовані, потребують тільки редакторської підготовки. У процесі роботи редактора й автора над рукописом будуть виявлені подальші неясні місця і виправлені спільними зусиллями. Щодо посилань на джерела – то це також буде унормовано при підготовці тексту рукопису.

Зверну увагу на ще одне питання. І. Франко якось сказав, що народна пісня і твори Т. Шевченка – це наша гордість перед усім світом. А іноземні діячі культури цю думку в різних варіантах (незалежно від Франка) повторюють багато разів. Тим часом редактор тов. Міщенко й анонімний рецензент називають це «самовозвеличуванням». Яке це «самовозвеличування», коли це говорять француз А. Рамбо, або росіянин А. Луначарський чи Максим Горький? Підготовку роботи до друку затримали безпідставно, прошу Держкомвидав втрутитися і розв'язати конфлікт, що виник між мною, як автором, і редактором, який, на мій погляд, не може вникнути в суть роботи і гальмує її, користуючись своїми правами.

З пошаною (без підпису)

Львів-20, ТОРФЯНА, 10, кв. 73, Нудьга Григорій Антонович

* * *

Витяг з першої рецензії професора О. Є. Засенка

«Неабиякий талант дослідника вимагав повної самообілізації на розв'язання незліченної кількості складних, переважно мало, а то й зовсім не визначених проблем і питань. Авторіві раз-у-раз доводилося виступати в ролі першопрохідця, першовідкривача в розшуках відповідних джерел, документальних свідчень, фактів і новатором у їх науковому освітленні – новатором допитливим, сміливим, до одержимості відданим обраній темі-меті (*темі-меті в рукописі закреслено.* – О.В.) темі, омріяній меті – опрацювати дану тему будь-що! Без такого науково-творчого настрою (чи душевного налаштування), без мобілізації усіх інтелектуальних сил, знань і таланту подібну працю створити було б неможливо. Такого роду дослідження (маю на увазі його багатющу фактографічну основу, високий тембр самовизначення автора, творчий пафос, велике

наукове значення), з'являються як наслідок науково-творчого подвигу, а здатних на це, як відомо, не так уже й багато».

Далі йдуть зауваження й поради щодо покращання тексту роботи...

Висновки. «На книгу давно вже чекають вітчизняні й зарубіжні читачі – шанувальники української народної пісні».

П.ІХ.1982

м. Київ

* * *

Витяг з рецензії професора О. І. Дея

Г. А. Нудьга – пильний дослідник, що протягом десятків років цікавиться долею української народної пісні та думи за межами нашої країни-Вітчизни. Йому вдалося зібрати колосальну кількість фактів і документів про інтерес різних народів світу до української народної поезії, про наукове зацікавлення нею іноземних дослідників, про захоплення співом українських пісень простих людей різних націй. На основі цього великого цінного і в ряді випадків зовсім нового, невідомого навіть фахівцям-фольклористам матеріалу Г. А. Нудьга і створив рецензовану книгу, яка в цілому заслуговує позитивної оцінки і принципового схвалення... Чимало з розділів цієї узагальнюючої книги Г. А. Нудьга вже опублікував у вигляді статей і брошур.

Висновок. Хотілося б, щоб праця Г.А. Нудьги «Українська пісня в світі» якнайшвидше з'явилася в друкованій формі.

Липень 1984 р.

ВИСНОВОК 4 РЕЦЕНЗІЇ

«Якщо все ще стоїть питання – видавати дослідження Г. А. Нудьги чи ні? – то тут двох думок не може бути: робота заслуговує того, щоб її опублікувати». «рецензія обговорена і схвалена на засіданні відділу фольклористики. Протокол № 9 від 2 жовтня 1986 р.»

* * *

№ 5

Г. А. НУДЬГА

У К Р А Ї Н С Ь К А Д У М А Т А П І С Н Я З А К О Р Д О Н О М

(Світова слава та світове значення української народної пісні)¹

1 9 7 2

№ 6

ЗМІСТ¹

I. Від автора

II. Вступ

III. Українська дума і пісня в слов'янських народів

Польща

- Чехословаччина
 Болгарія
 Югославія
 III. (Так написано в оригіналі. – О.В.). Українська пісня й дума в Румунії
 IV. Українська пісня й дума в Угорщині
 V. Українська пісня й дума в країнах Західної Європи
 Німеччина, Австрія
 Швейцарія
 Бельгія
 Голландія
 Англія
 Франція
 Італія
 Іспанія
 Португалія
 Данія
 Швеція
 Фінляндія
 VI. Українська пісня на Американському континенті
 США
 Канада
 Куба
 Бразилія
 Мексика
 VII. Українська пісня в народів Азії
 Японія
 Корея
 VIII. Українська пісня мовою есперанто
 XI. Українська пісня мовою есперанто
 XII. Українська пісня і розвиток світової культури
 XIII. Список ілюстрацій

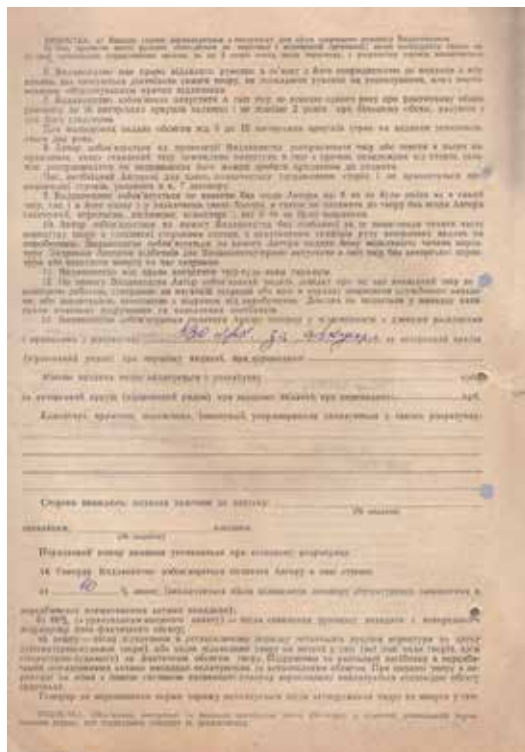
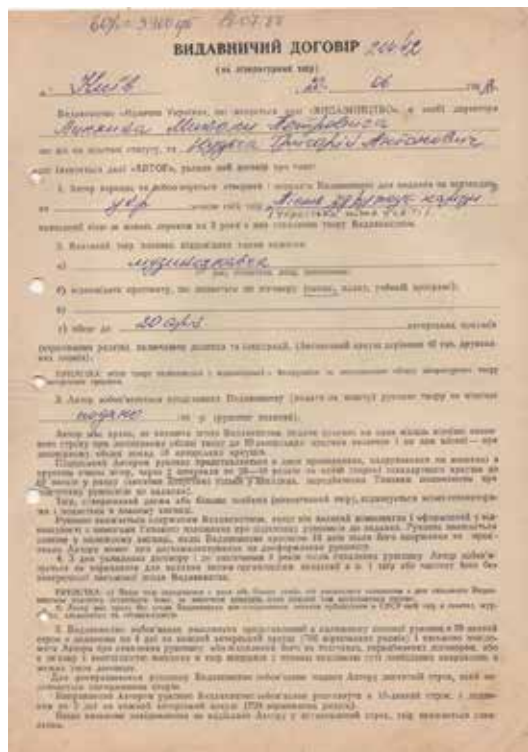
№ 7
 (З М І С Т)

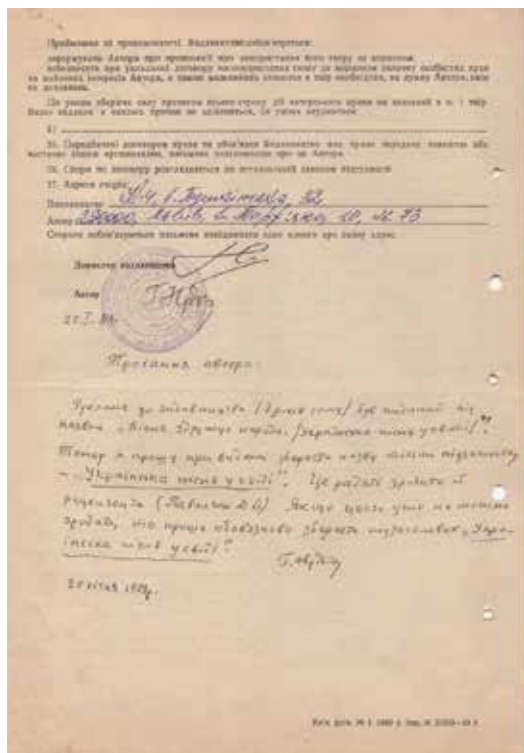
Друга редакція (написано червоним олівцем, а потім перекреслено всю сторінку. – О.В.)

Від автора	1
ВСТУП	5
I УКРАЇНЬСЬКА ПІСНЯ ТА ДУМА В КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ НАРОДІВ СХІДНОЇ ЄВРОПИ.	
На землі Адама Міцкевича	18
В народів Гуса й Шафарика	68
У наших друзів	119
У народів Югославії	134
У Румунії	152
Мовою угорців	172
II УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ В НАРОДІВ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ. Й СКАНДИНАВІЇ	
Мовою Гете і Гейне	195
Там, де творив Бетховен	250
У гірській Швейцарії	268
У Бельгії	273

В Нідерландах	280
На Британський островах	284
В країні Паризької Комуні	316
На батьківщині Данте	352
На землі Сервантеса	372
У Португалії	376
В Данії	379
У Швеції	400
У дружній Фінляндії	406
III УКРАЇНЬСЬКА ПІСНЯ НА АМЕРИКАНСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ.	
У США	411
В країні кленового листа	436
На Острові свободи	454
У Мексиці	456
У Бразилії	462
IV УКРАЇНЬСЬКА ПІСНЯ СЕРЕД НАРОДІВ АЗІЇ.	
У Корейській НДР	465
У Японії	467
У УКРАЇНЬСЬКА ПІСНЯ В АФРИЦІ	
УІ Замість резюме (закреслено – О.В.) Підсумовуючи сказане (дописано автором. – О.В.)	476
Список ілюстрацій	

№ 8

ВИДАВНИЧИЙ ДОГОВІР¹

№ 9

ІІ ПЕРЕДМОВА Д. ПАВЛИЧКА¹

ДЖЕРЕЛО ЖИТТЯ

«Українська пісня в світі» – унікальне видання, яке за прикладом літописної практики можна назвати головним зводом відомостей про загальнолюдські цінності нашого пісенного фольклору. Тут, на високому професіональному рівні, зібрано й прокоментовано велетенський матеріал, гідний подиву фактаж, котрий свідчить, коли, якими дорогами й яким чином, з яким успіхом проникала українська пісенна культура в побут, музику, в художню писемність, наукові дослідження, словом у розмаїте духовне життя сусідніх і далеких народів.

Автор книги – Григорій Нудьга, один з найповажніших знавців наших фольклорних багатств, поставив перед собою грандіозне завдання – з різноманітних, окремих і численних національних зображень української пісні скласти світовий вітраж, показати її монументальний, планетарний лик. Це завдання виконане. Але, як, зрештою, кожна ґрунтовна науково-публіцистична праця, ця книжка може бути підсвічена (справді, ніби вітраж) променями різних знань і зацікавлень. Її значення виходить за межі фольклористики. Вона добуває з народної пісні, як висловився б Іван Франко, «духовний і національний фонд» для нашої культури, робить читача освіченішим у багатьох галузях мистецтва й народознавства. В дослідженні «Українська пісня в світі» культуролог побачить немало такого, що здатне поглибити розуміння романтизму, історик відбере деякі важливі мотиви, зокрема, для характеристики боротьби поневолених слов'янських народів за національне відродження в минулому столітті, музикознавець за її допомогою осмислить фольклорні (і не тільки українські) компоненти в творчості композиторів світової слави: Бетховена, Вебера, Шуберта, Вагнера, Моцарта, Гайдна, Брамса Ліста, Дворжака, Монюшка, Шопена, Шимановського, Бартока. А романіст знайде окреслені кількома штрихами, але які ж багатющі й цікаві в підтексті портрети великих аматорів і патріотів українського мелосу, таких як: чех Я. Коубек, німець Ф. Боденштедт, датчанин Т. Ланге, французенка М. Шерер, італієць Д. Чамполі.

Покликаючись на зарубіжних вчених і літераторів, композиторів і громадських діячів (представників різних націй і різних епох), аналізуючи їхні захоплені висловлювання про українську народну пісню й думу, Григорій Нудьга розкриває тайнощі цього дивовижного і для самих українців загадкового феномену. Він дає можливість українському читачеві збагнути, бодай частково, свою рідну пісню як скарб непроминальний, який належить не лише одному народові, а й всій людськості. Мабуть, найважливіше значення зробленого автором якраз і полягає в тому, що вона дає змогу нам, українцям, пізнати через людей інших націй багатство й живлющу силу пісенної культури нашого народу, подивитися на себе збоку, очима розумних, а інколи й геніальних іноземців. Зрозуміло, книжка викликати інтерес у всіх, кому наша пісня znana, для кого вона – предмет вивчення чи співочого захоплення. Багатонаціональний зміст повинен мати багатонаціональний резонанс.

Книжка зумовлює усвідомлення того, що наш народ, невмирущий творець пісень і дум, пам'ятав не тільки свою печальну, часто трагічну минувшину, але й необхідність боронити своє існування в майбутності. Пісні й думи були не тільки допоміжною, а почасти єдиною зброєю, єдиним захистом, єдиним гарантом його безсмертності. З пророчої пам'яті нашого народу, зверненої в будущину, виринають його творіння. На них лежить печать не тільки певних «генетичних» ознак праслов'янства, а й соціально та національно скривдженої долі, яку наш народ ніколи не сприймав покірно. Українська народна пісня й дума – туга за щасливою дниною, тому жалощі переплітаються в цих творах з оптимістичним настроєм і ця діалектика почувань є основою їх високомистецьких, різноманітних мелодій. Можливо, з неї бере початок і те багатоголосся, яке чи не найбільше чаклує в українській пісні і самих її «носіїв», і тих, до кого вона звертається за межами нашої батьківщини. Заглиблюючись у зміст, переконаємося, що не самі лише прикмети нашого пісенного багатства чарували зарубіжних чи іномовних фольклористів та співаків. Були додаткові фактори, які спричинилися до популяризації української пісні й думи серед народів Західної Європи й на американському континенті. Це – козаччина, яка здобула собі славу оборонця Європи від Османської імперії; це – відродження українського народу в ХІХ столітті, яке перебувало в органічному зв'язку з багатьма європейськими революційними, національно-визвольними рухами; це – феномен Тараса Шевченка, в творчості якого знайшла своє геніальне продовження українська пісня; це – нарешті, виникнення після Великого Жовтня української державності, утворення УРСР та її культурницька діяльність у світі. Певна річ, ці чинники впливали ще сильніше у сфері духовних зв'язків України з її найближчими слов'янськими й неслов'янськими сусідами, бо тут вони доповнювалися багатьма іншими свідченнями, насамперед безпосередніми і інтенсивними контактами націй.

Треба, звісна річ, пам'ятати, що кожен народ мав і має свої не тільки естетичні, а й громадсько-політичні потреби в засвоєнні пісні чи взагалі будь-яких здобутків культури іншого народу. Так, для чехів чи для болгар українська пісня стала в минулому столітті маніфестом всеслов'янської значущості, міжнародного братерства, аргументом виборювання своєї національної незалежності, а для багатьох німецьких поетів, як про це писав ще Іван Франко, та пісня була протестом проти міщанської затхлості та ідеологічної догми, оскільки сама Україна за інерцією з минулих віків сприймалася передовими силами в Німеччині як «синонім волі». Отже, наш фольклор в різних історичних ситуаціях та в різних народів відігравав ту ж роль, яку призначено йому виконувати на батьківщині. Пісня, як це чудово похоплено видатним чехом Зденеком Неєдлім, ставала глашатаєм і натхненницею визвольного руху того чи іншого народу.

Книжка блискуче ілюструє загальновідому, але дорогу для нас істину про те, що пісня – один з найважливіших засобів єднання і взаєморозуміння народів. Тут розкриваються здебільшого незнані досі факти переходу українських пісень у фольклор

інших націй. Переходити можуть не тільки мелодії і пісенні тексти, а й повністю пісні, як це засвідчують численні приклади, якщо тільки знайдеться досконалий переклад пісенного слова. Багато надзвичайно цікавих, промовистих і іноді відомих фактів з історії української пісні у книжці Григорія Нудьги одержали нове, значно глибше і детальніше трактування, як, наприклад, найдавніший запис нашої балади «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш» (1571) чи нові матеріали про світову кар'єру пісень «Їхав козак за Дунай», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» тощо.

Одне з важливих завдань, яке безпосередньо постає після прочитання книжки «Українська пісня в світі» – це зібрати, на жаль, тільки названі тут пісні, які, як пересвідчуємося з тексту, знаходяться в різних зарубіжних фольклорних, інколи навіть у рукописних збірниках, і видати їх. А також видати працю Г. Нудьги з нашої теми повністю. Справді, натрапляємо на пісні, про які не знаєм нічого, крім їхніх перших рядків, наприклад, «Ой, ходить сон по улоньці в білесенькій кошулоньці», або «Ах, погнала дівчинонька овечоку поле», або «Бігав заєць по полю». А чи не можна було б так само роздобути в румунських фольклористів мелодію до «Каменярів», яка, можливо, звучала б і в нас, адже створена вона була в'язнями, борцями за справедливість. Нагальна потреба зібрати й видати найважливіші статті про українську пісню різних зарубіжних авторів, які тут називаються й зацитовуються. Ці матеріали повинні б увійти і в науковий обіг, і в нашу національну пам'ять. Ось як, наприклад, невідомий англійський автор про наш народ, рецензуючи збірку пісень Максимовича, 1840 року: «Коли українці співають на берегах Дніпра, повернувшись обличчям до Карпат, можна повірити, що їхній голос перелетить через широкі простори і що сині гори... захвилюються від могутньої величі їхньої скорботи». Здається, це написано людиною, яка знала, що Карпати справді протягом століть вслухалися в понаддніпрянські співи, що українські гори й українські степи завжди були з'єднані пісню і мрією про життя в одній державі. Певна річ, автор вчинив цілком правильно, зосередивши свою увагу на зарубіжній українській фольклористиці, на процесах засвоєння нашого мелосу народами, які не входять до Радянського Союзу. Однак з появою книжки «Українська пісня в світі» виникає закономірна потреба в дослідженні «Українська пісня в Радянському Союзі». Отже, книжка Григорія Нудьги, крім усього іншого, ставить немало завдань перед нашою наукою. Її потрібно сприймати як могутній імпульс для поглиблення знань про нашу пісню, а вони, як ми переконались, належать до найактуальніших, завжди злободенних нуртів нашого життя.

У нашому дослідженні не бракує відгуків на адресу українського народного мелосу, до того ж суперлятивних і одностайних. Досліднику довелося їх наводити, але робив це він без провінційного запобігання, розуміючи, що суть не в тому, перше чи друге місце в світі за визнанням того чи того вченого посідає українська народна поезія й музика. Взагалі для кожного народу найдорожчим може бути лише те, що сам він створив чи здобув своєю працею. Тому треба з розумінням ставитись до чужих похвал, і пам'ятати, що, коли для світу українська пісня є дивиною мистецтва, то в нас вона не тільки естетична категорія, а й хліб і пам'ять, джерело життя, основа національної свідомості.

Дмитро Павличко

КОМЕНТАРІ

№ 1. Як складалась гірка доля книжки про українську пісню в світі.

¹ Історія підготовки та видання книги Г. Нудьги про українську пісню в світі зберігається в його архіві без зазначення адресата і будь-яких дат. Тут і далі зберігається правопис оригіналів, надрукованих на друкарській машинці.

² Дей О. І. (1921-1986) працював у різних наукових установах м. Львів, з липня 1962 до серпня 1986 рр. зав. відділом фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР ім. М. Т. Рильського. Доктор філологічних наук, професор.

³Засенко О. Є. (1907-1993) – український літературознавець, критик, письменник, перекладач, доктор філологічних наук, професор.

⁴ Міценко Н. І. (1922-2004) – доктор філологічних наук, професор Львівського національного університету ім. І.Я.Франка.

⁵ Мишанич О. В. (1933-2004) – доктор філологічних наук, член-кореспондент НАН України.

№ 2. Тернистий шлях цієї роботи. ¹ «Прошу Редакцію направити цей лист по Адресу Автора статті в № 11 журналу «Вітчизна». Українська пісня за кордоном. Григорій Нудьга. Гнида А.». – Подаємо коментар Григорія Нудьги до листа А. Гниди та історії з підготовкою книги «Українська дума і пісня в світі».

Несподіваним було й те, що статтю прихильно сприйняли також серед офіційних партійних кіл. Одна з високопоставлених осіб з ЦК КПУ навіть висловила своє задоволення нею, коли обговорювалася робота СПУ та редакції «Вітчизна». Цього було досить, щоб мені порекомендували видати на цю тему брошуру. Я швидко поширив статтю до 3 аркушів і подав її до видавництва товариства «Знання», де вона й була надрукована під назвою «Українська пісня серед народів світу» (Київ, 1966). Брошура також мала успіх, з'явилося кілька рецензій і відгуків (зокрема й за кордоном), а в «Літературній газеті» (Київ, 1960, № 79, 4 жовтня) про неї було надруковано дослівно таке: «Маленька книжечка, а варта цілого тома». Брошуру було відзначено навіть на сторінках «Ежегодника Большой советской энциклопедии»: «В области критики и литературоведения следует отметить 2-й том «Литературных портретов»... Г. Нудьги «Украинская песня среди народов мира» (М., 1961, с. 161).

Я продовжував роботу, відчуючи суспільну користь і потребу поспішати. Зв'язався майже з усіма Академіями наук Європи, Америки, з багатьма бібліотеками, архівами, дослідниками культури, які охоче надсилали мені невідомі досі нам матеріали. Тільки одна Копенгагенська королівська бібліотека прислала мені кілька метрів плівки з матеріалами про укр. пісню в Данії. Надійшли матеріали з Англії, Франції, Німеччини, Америки та ін. країн світу. Майже кожний матеріал був невеликим відкриттям: ставало ясніше, що укр. пісня займає важливе місце в світовій культурі.

Коли якось зайшла про це мова з М. Т. Рильським, він гаряче підтримав мої зацікавлення і сказав: «Пишіть велику роботу, скоріше її кінчайте, я все відкладу і займуся її виданням».

На жаль, за життя Максима Тадейовича я роботу не зміг закінчити.

Наслідками моїх досліджень зацікавилися деякі журнали й газети, замовили статті, яких було опубліковано майже два десятки (у «Народній творчості та етнографії», «Радянському літературознавстві», «Жовтні», «Українській мові та літературі в школі» та ін.). Газета «Вісті з України» опублікувала велику статтю про підготовку до друку цієї роботи, кілька читачів з-за кордону надіслали навіть розшукані ними матеріали для автора праці. Розділ «Українська пісня в Угорщині» був перекладений на угорську мову і надрукований у Будапешті, уривки з радянських видань публікувалися в прогресивних виданнях за кордоном...

Автор мав надію, що книжка все-таки побачить світ. Та не так-то судилося їй «на роду»...

У 1970 році монографію «Українська пісня за кордоном» (41 аркуш) я послав до видавництва «Музична Україна» і став терпеливо чекати «вироку». Минає пів року, минає 8 місяців, минуло більше року, а відповіді немає. Тільки згодом я неофіційно довідався, що рукопис послали на рецензію до Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Довго чекали її, а далі не витримали й нагадали Інституту: – Де ж рецензія!

В Інституті сказали, що рукопису ніхто не бачив і не знають, де він. Кажуть, що видавництво змушене було звернутися до ЦК КПУ. Коли в Інституті почався пошук за рукописом, О.І.Дей приніс його з дому. Виявилося, що коли рукопис принесли до Інституту й поклали на стіл директору, першим зауважив його Дей і відразу забрав додому. Коли потім запитали його: – Чому так зробив?». Відповів: – Узяв, бо знав, що дадуть мені у відділ на рецензію. (Між іншим Дей подав був до видавництва «Музична Україна» заявку на видання ним упорядкованого збірника «Діячі світової культури про українську пісню»). Коли мені працівники видавництва сказали це «по-секрету», я відразу пішов до директора Кулініча і запротестував: – Дей над цією темою ніколи не працював, звідки у нього такі матеріали? Я не знав тоді, що мій рукопис перебуває у нього.

Після того, як рукопис пролежав у Дея вдома майже півтора року, потрібно було написати спільно рецензію. І він пише на 2 сторінках, але яку «розбійницьку»!

Тут маю сказати, що з О. Деєм у мене були гарячі сутички ще тоді, коли він працював у Львові. Тоді він виявив себе до краю брутальною і егоїстичною людиною. Був такий факт: нізачо-ніпрощо він побив до синяків свого колегу С. Трофимука. Всі були обурені. Після кількох сутичок на вчених радах і зборах зі мною, Дей голосно заявив, що всяку мою роботу він не буде підтримувати, коли йтиметься про друк. Коли довідався, що я здав роботу про пісню в «Музичну Україну», він, приїхавши якось до Львова, сказав у моїй присутності, що вона його не омине (тобто потрапить на рецензію) – і не оминула.

Рецензія на 2 сторінках (рукопис мав 1027 сторінок) «для компанії» підписала ще Юзвенко. У ній жодного ділового зауваження, зате спекуляції – повно, особливо «ідейної». В кожному слові чується прагнення опалюжити роботу, зробити все, аби вона не вийшла в світ. Ось які сміхотворні, але «страшні» провини виставили автору в цій рецензії.

1. У роботі Г. Нудьга «повторює давно відомі факти...» Кому вони були відомі? Дею? Що було у нас відомо про українську пісню в Англії, Франції, Німеччині, Данії, Японії і т. д.? Нічого. Була одна стаття про А. Рамбо К. Грушевської, замітка В. Щурата про Боденштедта, Рихлика про переклад думи на польську мову. От і все. Робота Юзвенко про зацікавлення польських фольклористів українською етнографією з'явилася уже тоді, як мої статті почали друкуватися у періодиці. Дею просто потрібно було таким способом кинути тінь на новизну наукового досліджу.

2. Найважливіше: «в загальних ідейних засадах всієї роботи помітне тенденційне захвалювання української пісенності та методологічно невірна, викривлена оцінка історико-соціальних і культурних явищ, що дозволяє говорити про серйозні методологічні та політичні помилки рецензованої праці». Ось де собака закопаний! Боденштедт, Рамбо, Люкшіч та інші видатні люди говорять, що українська пісня – найпрекрасніша гілка в світовій поезії, а Дей відразу звинувачує Нудьгу за те, що він «тенденційно захвалює українську пісенність». То краще сказати прямо: про це писати не можна. Але від чийого імені?

А ось іще анафема: «Г. Нудьга недооцінює ленінське вчення про дві культури в кожній національній культурі». Просто аж смішно. Адже ж пісня, яку високо ставиться в роботі, це витвір народу, трудящих, а не пануючих. А Нудьга цю пісню «ідеалізує». А націю називає «козацькою нацією». Знову ж таки козацькою нацією називали українців європейські дослідники, а Нудьга їх цитує. А далі: автор забуває про «соціально-класові критерії...». Де? Тоді, коли подає погляди світових діячів культури на українську пісню? Вони сказані ще в XVIII-XIX стол. Поправляти їх? Пояснювати, хто яку пісню співав? Абсурд. Та на городі цієї рецензії так багато бузини, що навіть немає потреби її згадувати. Під кінець рецензенти виставили «найсерйозніше» звинувачення: немає розділів про українську пісню в Росії та Білорусії. Це мене навіть розсмішило.

– Я додам такі розділи, чи ви їх надрукуєте? – сказав я директору видавництва Куліничу.

– А якже, це дуже важливо! – сказав він.

– Але ж робота називається «Українська пісня за кордоном»! Хіба Росія «закордон»?

Директор знітився.

– Справді, це вже добре переклисували. Ну, ось що. Виправте, що не так, прогляньте ще раз і давайте заявку на видання заново.

Але це була вже простенька хитрість. Чулося, що роботи не надрукують. А все ж таки заявку подав заново і одержав незабаром відповідь головного редактора Малишева: «Таке ґрунтовне спеціальне дослідження про вплив українського поетичного фольклору на культуру інших народів світу слід... публікувати у видавництві «Наукова думка».

Важкий рукопис (1027 сторінок машинопису) я поклав на полицю до інших неопублікованих робіт про українську культуру. Нехай лежать, дозрівають... Ось такі терни (колючі) зустріли мене на порозі до публікації такої, мені здається, дуже потрібної праці. Потрібної навіть у тій ще недовершеній формі. Це ж тільки початок! Він, хоч недосконалий, можливо, але потрібний.

Зате добре переконався, що коли треба ударити пса, то палиця знайдеться. Знайдеться і той, хто охоче візьме цю палицю до своїх брудних рук. Та що поробиш?

(Без підпису)

№ 3. Лист Антона Гниди.

¹ Тут і далі мову і правопис оригіналів максимально збережено.

№ 4. Коментар Григорія Нудьги.

¹ Невідомо кому адресований цей коментар, адже про це автор нічого не зазначив. Цілком можливо, що Григорій Антонович з етичних міркувань та з вдячністю за взаєморозуміння і підтримку надіслав його Антонові Гниді.

² «...незабаром робота була видана окремою брошурою». Йдеться про брошуру «Українська пісня серед народів світу» (К., 1960).

³ «Уривками робота друкувалася у збірниках і журналах, всього опубліковано з неї 22 др. аркуші».³ Подаємо цей список Г. А. Нудьга. Опубліковані уривки з книги «Пісня здружує народи»

1. Українська пісня за кордоном. – Вітчизна, 1958, № II, 171-182.

2. Українська пісня серед народів світу. Брошура, К., 1960.

3. Найдавніші записи українських пісень. – Народна творчість та етнографія. 1961, № 2, с. 56-64.

4. «Дума» в писемних джерелах ХУІ-ХУІІІ ст. – Жовтень, 1970, № 6.

5. Світова слава української пісні. – Українська мова і література в школі, 1967, № 8, с. 30-40.

6. Українська пісня та дума в Югославії. – Народна творчість та етнографія. – 1968, № 1, с. 30-40.

7. Українська пісня в Угорщині. – Народна творчість та етнографія, 1966, № 5, с. 84-98.

8. Az ukrandae Madyaruzszadon. – Madyar zene, 1974, № 1, с. 36-53.

9. Українські народні думи в німецьких перекладах та критиці. – Радянське літературознавство, 1964, № 6, с. 67-75.

10. Про С. Климовського і його пісню. – Радянське літературознавство, 1960, № 4, с. 53-66.

11. Східнослов'янські пісні в німецькому фольклорі. – Тези доповідей ІУ міжвузівської республіканської славистичної конференції. – Одеса, 1961, с. 95-98.

12. Українська пісня в Данії. – Радянське літературознавство, 1962, № 4, с. 78-88.

13. Українські думи у Франції. – Народна творчість та етнографія, 1965, № 5, с. 76-86.

14. Українська пісня та дума в Італії. – Жовтень, 1969, № 1, с. 112-122.
15. Українські думи в англійських перекладах і критиці. – Радянське літературознавство, 1966, № 4, с. 56-65.
16. Дорогами культурних взаємин. – Жовтень, 1975, № 6, с. 119-126.
17. Українська пісня в зв'язках з світовою культурою. – Жовтень, 1983, № 1, с. 98-106.
18. Тальві. – Прапор, 1983, № 3, с. 124-128.
19. Слава кобзаря Остапа Вересая. – Київ, 1984, № 3, с. 130-137.
20. Творчість С. Руданського за рубежом. – Радянське літературознавство, 1970, № 2, с. 76-79.
21. Бялорусская песня за мяжой. – Польша, 1967, № 4, с. 215-228.
22. Лондонська знахідка. – Літературна газета, 1969, 4 квітня.
23. «На тихі води». – Всесвіт, 1974, № 7, с. 198-199.
24. Думи румунською мовою. – Всесвіт, 1975, № 174-175.
25. «Щедрик» по-англійськи. – Ранок, 1966, № 7, с. 24.
26. (Думи) французькою мовою. – Літературна газета, 1960, 26 липня.
27. Шлях пісні. – Наука і життя, 1964, № 9 (номер написано невиразно. – О.В.)
28. Наша пісня, наша дума. – Наука і культура. Щорічник АН УРСР 19, 1985. С. 284-294.
- ⁴ «Редактор Мокрицька Л.М., яка з самого початку вела редакторське діло». Рукою автора «редакторське діло» виправлено «редакторську справу».
- ⁵ (Див. додаток – копію листа директора Линника М. П.). Копію цього листа буде подано в наступних публікаціях архіву Г. А. Нудьги.
- ⁶ «Складається враження, що роботу хтось спеціально не пускає до опублікування». Цілком очевидно, що КГБ. – О. В.
- ⁷ Виокремлене в оригіналі дописано рукою автора. – О. В.
- ⁸ Уривок листа Г. Нудьги невідомому адресатові, очевидно до видавництва «Музична Україна». Окрім інформативності він також важливий постановкою означених у ньому проблем, насамперед, продовженням започаткованого ним дослідження проблеми визнання і значення українських народних дум та пісень в культурному та духовному загалом взаємообміні між народами світу. Сьогодні в Україні для цього відкриваються нові широкі можливості. Йдеться про співпрацю із студентами інших країн, які навчаються в Україні, про участь у міжнародних наукових конференціях і співпрацю з народознавцями країн Європи, Азії, Південної та Північної Америки, Австралії, Африки, з українським розсіянням у цих країнах і т. д., і т. п. Відрадно, що у нас уже з'явилися приклади такої співпраці з Хіросі Катакою, Юлією Дзябко, Ігорем Даценком, Чарлі Суїці Сакумою, Йошінарі Харадою (Японія), Оленою Новіковою (університет Людвіга Максиміліана, Мюнхен, ФРН), Іваном Яцканином (Словаччина), Олесем Береговим (Аргентина), Віктором Мішаловим (Канада), Мехметом Беширом (Курдистан), Їокальпом Каяпинаром (Туреччина), Саєбом Аблехом (Палестина), Акмалом Таїровим (Туркменістан), Денисом Терновим (Казахстан). Результативно в цьому плані працюють Віолетта Дутчак (Івано-Франківськ), Марина Набок, Алла Ярова (Суми). В результаті їх праці в різних виданнях в Україні та за кордоном опубліковано низку статей, інших матеріалів про бандурне музикування за межами України, про українські народні думи в контексті героїчного епосу курдського, палестинського, турецького, казахського, арабських та інших народів світу, виконано порівняльний аналіз традиційного туркменського та українського весілля тощо. На жаль, в Україні ще не створено потужного наукового центру з вивчення цих проблем, створення якого й стало б продовженням справи Г. Нудьги.

№ 5 ¹ Г. А. Нудьга. Українська дума та пісня за кордоном (Світова слава і світове значення української народної пісні. – 1972. Один із перших варіантів назви книги. Він свідчить про вимогливий пошук назви, яка виражала б її сутність.

№ 6-7 ¹ Варіанти «Змісту» книги, які також вказують на вимогливість автора до самого себе у добрі його варіантів, які б окреслювали масштабність поширення і визнання української думи і пісні в світі та стилістичну точність вираження цієї масштабності.

№ 8 ¹ Видавничий договір. Оскільки це офіційний документ, то подаємо його оригінал.

№ 9 ¹ Павличко Дмитро Васильович (28 вересня 1929, Стопчатів – 29 січня 2023, Київ) – український та радянський поет, перекладач, літературний критик, публіцист, шістдесятник, громадсько-політичний діяч. Герой України (2004). Брав дієву участь у подоланні перешкод в процесі підготовки книги Г. Нудьги до друку. Листування Г. Нудьги з Д. Павличком буде опубліковане у подальших числах наукового фахового журналу «Образу».

Матеріали до друку підготували

Анатолій БУРДЕЙНИЙ,

голова правління благодійного фонду «Фундація Григорія Нудьги»

Олексій ВЕРТІЙ,

доктор філологічних наук

(Продовження. Початок див. у випусках 3(46) за 2024 р., С. 75–97, та 1(47) за 2025 р., С. 168–182. Далі буде.)